

- Helsinki: Otava.
- MULLONEN, IRMA 2005: Vepsän etnisen alueen muodostuminen paikannimistön perusteella. – Lassi Saressalo (toim.), *Vepsä. Maa, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MYYYRY, MARJATTA 1992: *Johdin tsu karjalan kielessä ja suomen itämurteissa*. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- NISSILÄ, VILJO 1965: Tutkimus itämeren-suomalaisesta henkilönnimistöstä (Arvostelu teoksesta: Detlef-Eckhard Stoebeke, *Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems*). – *Virittäjä* 69 s. 78–89.
- RINTALA, PÄIVI 1972: *Suomen läntä-loppuiset adjektiivit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAARIKIVI, JANNE 2006: *Substrata Uralica. Studies on Finno-Ugrian substrate in northern Russian dialects*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- SCHIPPAN, THEA 1992 [1984]: *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.

Asenteellista keskustelua

Robert Englebretson (toim.): *Stance-taking in discourse. Subjectivity, evaluation, interaction*. Amsterdam: John Benjamins 2007. 323 s. ISBN 978-90-272-5408-5.

Käsillä olevassa artikkelikokoelmassa tarkastellaan asennetta puheen ja keskustelun tutkimuksen näkökulmista. Analysoitavana on arki- ja institutionaalisia keskusteluita, niin englannin-, indonesian- kuin suomenkielisiä. Yhden artikkelin verran huomiota saavat kirjoitetut tekstit. Artikkeleita yhdistävänä viitekehystenä on keskusteluanalyysi ja funktionaalinen kielitiede, erityisesti vuorovaikutuslingvistiikka. Myös sosiolingvistiisiä ja korpuslingvistiisiä tutkimussuuntauksia sivutaan. Asenne (*stance*) ymmärretään kokoelmassa laajasti: sen piiriin luetaan niin affektisuus, episteemisyys kuin evaluointi. Ilmiötä tarkastellaan artikkeleissa paitsi leksikaalis-kieliopillisesti välittyvinä merkityksinä myös intersubjek-

tiivisena asennoitumisena (*stancetaking*) eli toimintana, johon keskustelun osanottajat yhdessä ryhtyvät. Keskustelujen analyysissä huomion kohteeksi nousee se, millä tavoin puhujat rakentavat asenteita yhdessä, ottavat huomioon toistensa asenteita ja kutsuvat toisiaan asennoitumaan. Keskeisiä käsitteitä ovat positiointi ja linjaan asettuminen (*alignment*).

Artikkelit pohjautuvat Ricen yliopistossa vuonna 2004 pidettyihin esitelmiin. Suomalaispanos kirjassa on vahva: kirjoittajista neljä – Pentti Haddington, Tiina Keisanen, Elise Kärkkäinen ja Mirka Rauniomaa – ovat Oulun yliopiston englannin kielen laitoksen tutkijoita. He ovat tutkineet asennoitumisen vuorovaikutuskäytänteitä Kärkkäisen johtamassa hankkeessa *Interactional practices and linguistic resources of stancetaking in spoken English*, jonka satoa ovat muun muassa Haddingtonin (2005), Keisanen (2006) ja Rauniomaan (2008) väitöskirjat.

Asenteiden moninaisuus

Johdantoartikkelissa Robert Englebretson määrittelee kokoelman ydinkäsitteen eli asenteen. Määrittelynsä tueksi hän tarkastelee englannin kielen *stance*-lekseemin esiintymistä ja käyttöä laajoissa puhutun ja kirjoitetun kielen korpuksissa. Hän tutkii, millaisia merkityksiä kielenkäyttäjät antavat sanalle arki-keskusteluissa, ja pohtii, miksi *stance* on monissa kielentutkimuksissa valittu katotermiksi hyvinkin laajalle joukolla erityyppisiä ilmiöitä (tämän kokoelman lisäksi mm. Biber ym. 1999). Korpusanalyysi tuo esiin lekseemin monimerkityksisyyden: sillä viitataan paitsi fyysisiin asentoihin myös lukemattomiin erilaisiin mentaaliin ja sosiaalisiin ”asentoihin” eli asenteisiin. Korpuksista tekemiensä huomioiden pohjalta Englebretson luonnehtii asenteen (eli *stancen*) ominaispiirteitä seuraavasti:

- 1) Asenne on sekä fyysinen, subjektiivinen että sosiaalinen ilmiö. Fyysistä ”asenteellisuutta” edustavat Englebretsonin korpusaineistossa esimerkiksi kamppailulajien asentoihin viittaavat *stance*-esiintymät. Käsittääkseni fyysisinä ilmentyminä voidaan pitää myös ilmeitä ja eleitä (hymyily, nenän nyrpistys) sekä emotionaalisia tiloja (itkeminen ja nauraminen) ja affektisia tekoja (halaaminen, olalle taputus). Asenteen subjektiivisuus ilmenee Englebretsonin mukaan yksilöllisinä asenteina, uskomuksina ja arvostuksina, sosiaalisuus ennen kaikkea yhteisön moraalina ja normeina.
- 2) Asenne – varsinkin lingvistisen tutkimuksen kohteena – on julkista ja siten muiden kielenkäyttä-

jien havaittavissa ja tulkittavissa.

- 3) Asenne on luonteeltaan vuorovaikutteista ja keskustelun osanottajien yhdessä luomaa. Yksilön asenne rakentuu suhteessa muiden asenteisiin.
- 4) Asenne on indeksistä: se heijastelee fyysisen ja sosiokulttuurisen kontekstinsa piirteitä.
- 5) Asenne on konsekventiaalista eli seuraamuksellista: sen ilmaisemisesta koituu aina jotakin osallisenä oleville henkilöille tai instituutioille (esim. riitely voi johtaa ystävyysuhteen katkeamiseen, kauniit sanat vastaanottajan hyvään mieleen).

Englebretsonin määritelmä on monitahoinen ja liikkuu ymmärrettävistä syistä hyvin yleisellä tasolla. Voi kuitenkin pohdita, missä määrin se onnistuu erottamaan asennoitumisen muunlaisesta kielenkäytöstä. Eikö kaikki kielenkäyttö – varsinkin kasvokkainen – ole vuorovaikutteista, indeksistä ja aina jossain määrin seuraamuksellista? Entä mikä olisi se lingvistisesti tutkittava kielenkäytön muoto, joka ei ole muiden kielenkäyttäjien havaittavissa ja tulkittavissa? Nimenomaan asenteelle luonteenomaisena piirteenä pitäisin kokonaisvaltaisuutta: puhujan asenne ei yleensä välity vain yhdestä sanasta tai rakenteesta, vaan se ilmenee läpi lausuman (esim. *Voi helvetin perse kaikki menee päi vittua saatana* (internet)). Asenne reaalistuu siis kumuloituen ja voi värjätä laajojakin kielenkäytön yksiköitä. (Halliday 1979: 66–67; Goodwin & Goodwin 1992: 155.) Kuvaava esimerkki on riitely: puhujien välinen negatiivinen asenteellisuus ei katoa keskustelusta yhtäkkisesti vaan pikkuhiljaa hiipuen (Kangasharju 2006).

Hieman toisenlaisen näkökulman asenteeseen tarjoaa Susan Hunston ar-

tikkelissaan ”Using corpus to investigate stance quantitatively and qualitatively”. Hän esittelee asenteellisen kielenkäytön tutkimusmahdollisuuksia korpuslingvistiikan lähtökohdista. Tapausesimerkeinä hän käyttää alan aiempia tutkimuksia. Jo alkumetreillä Hunston muistuttaa, että asenne on korpuslingvistille hankala tutkittava, sillä asenteellisesti käytettyjä kielenaineiksia ei useinkaan voi jäljittää pelkän muodon perusteella. Vaikka kielisysteemissä onkin asenteen ilmaisemiseen erikoistunutta sanastoa (esim. *hirveä, ihana; hurmuri, kusipää; vihata, rakastaa*), suuri osa asenteellisesta merkityksestä välitetään kielenaineiksin, joiden asenteellisuus on tilanteisesti virittynyt. Korpuslingvististen menetelmien eduksi Hunston katsoo kuitenkin sen, että ne tuovat tutkijan intuitiota paremmin esiin tietyn kielenaineiksen mahdollisen asenteellisen merkityspotentiaalini ja auttavat arvioimaan, ovatko asenteelliset käytöt aineistossa harvinaisia vai tavallisia. Hedelmällisintä korpuslingvistinen asenteen tutkimus on Hunstonin mukaan silloin, kun tutkitaan rakenteita, sillä ne asettavat semanttis-morfologisia rajoituksia sisältämilleen elementeille. Esimerkiksi suomen kielen rakenteissa *on* ADJ, *että* s (ks. Juvonen 2010) esiintyvät adjektiivit ovat hyvin todennäköisesti asennetta välittävässä käytössä (esim. *on hienoa ~ mahdollista ~ ekologista ~ ?sinistä, että...*). Tällaisten rakenteiden kautta korpuslingvistin on mahdollista tutkia myös implisiittisesti asenteellisia lekseemejä.

Korpuslingvistiikasta lukijan huomio käännetään diskurssi-identiteetteihin. Artikkelissaan ”Linking identity and dialect through stancetaking” Barbara Johnstone tutkii diskurssianalyysin keinoin murteenpuhujan ja toisaalta murretta puhumattoman identiteetin raken-

tumista sosiolingvistisessä haastattelussa, jonka aiheena on Pittsburghin paikallismurre. Johnstone kohdistaa huomionsa episteemiseen asenteeseen (*epistemic stance*) ja tarkastelee, millä tavoin murrekäsitysten tiedollinen ankkurointi rakentaa puhujan kielellistä identiteettiä. Hänen havaintojensa mukaan murteenpuhujan identiteettiä rakentavalle puhujalle on ominaista sen osoittaminen, että murrekäsitys juontaa hänen omasta kielellisestä kompetenssistaan. Tällaista identiteettiä luovat esimerkiksi monikon 1. persoonan ilmaukset, joilla haastateltava lukee itsensä murteenpuhujien ryhmään (esim. *I think it's the way we say "downtown" and um= "Southside"*), sekä murreperformanssit, jotka demonstroivat äänne- ja muotopiirteiden käyttöä. Murretta puhumattoman identiteettiä rakentavat muun muassa evidentialisuus (*You hear "yinz" a lot*) ja 3. persoonan ilmaukset, joilla kuvataan sellaisen ryhmän kielellistä käyttäytymistä, johon haastateltava ei itse kuulu (*they say "y'all"*).

Kokoelman kolmannessa artikkelissa ”Grammatical resources for social purposes: Some aspects of stancetaking in colloquial Indonesian conversation” Robert Englebretson esittelee kieliopillisia keinoja, joilla indonesian kielessä ilmaistaan asennetta. Tarkasteltavat ilmiöt ovat identiteetti, evidentialisuus, affektisuus ja positiointi – tarkemmin sanottuna lauseen subjektitarkoitteen positiointi intentionaalisuuden suhteen. Kun ilmiöt ovat keskenään näinkin erilaiset, olisi kirjoituksen alussa ollut paikallaan valottaa, miten kirjoittaja on asenteen käsitteen ymmärtänyt ja millä tavoin tutkittavaksi valitut ilmiöt ovat relevantteja keskenään.

Ensimmäisenä Englebretson tarkastelee yksikön 1. persoonan pronomineja puhujan identiteetin rakentamisen kan-

nalta. Indonesiassa puhuja voi viitata itseensä neljällä pronominilla sekä etunimellä. Englebretson korostaa, että puhe-tilanteen makrotason muuttajat (esim. tilanteen muodollisuus, puhujan alueellinen tausta) vaikuttavat pronominivariantin valintaan paljon. Esimerkiksi radiokeskusteluissa *saya*-pronomini on lähes yksinomainen, kun taas arkikeskusteluissa pronomini *aku* on vahvoilla (67 %). Tästä huolimatta myös mikrotason kontekstipiirteillä on vaikutuksensa valintaan. Englebretsonin mukaan esimerkiksi muodollisille konteksteille ominaista *saya*-pronominia esiintyy myös arkikeskusteluissa mutta lähinnä vain sellaisissa yhteyksissä, joissa puhuja referoi muiden puhetta. *Saya* ilmaisee tällöin puhujan etäistä ja jossain määrin varauksellista asennoitumista referoituun.

Artikkelin toisessa osassa Englebretson tarkastelee monikäyttöisen *nya*-kliitin käyttöä arkikeskustelussa. Sana- ja lauseyhteydestä riippuen sillä voidaan ilmaista possessiivisuutta ja määräisyyttä sekä muodostaa verbien nominaalimuotoja. Nämä aiemmassa kirjallisuudessa tyypillisinä pidetyt käytöt kattavat kuitenkin vain kaksi kolmasosaa Englebretsonin aineiston esiintymistä. Analyysin myötä paljastuu, että huomiotta jääneet käytöt ovat asenteen ilmaisemista, etunäissä lausuman evidentialista ja affektista kehystämistä. Tällaisessa käytössä ollessaan *nya* liittyy tyypillisesti mentaaliseen verbiin tai kielellistä entiteettiä ilmaisevaan substantiiviin (esim. *kata-nya* 'sana' + *nya*, *inti-nya* 'pääasia' + *nya*). Hieman hämmennystä analyysissä herättää se, että Englebretson ja hänen siteeraamansa Wu (2004: 3) näyttävät pitävän affektisuutta episteemisuuden alakäsitteenä. Tällainen näkemys olisi kaivannut perustelemista ja selkeyttämistä.

Viimeisenä Englebretson tarkastelee kahden prefiksin käyttöä, jotka määrittävät muun muassa sen, onko subjektitarcoite semanttiselta rooliltaan agentti vai patientti. Indonesiassa se voi suomea luontevammin olla kummassa tahansa roolissa. Englebretson tarkastelee roolin valintaa puhujan asennoitumisen kannalta: agenttiivista prefiksiä käyttämällä puhuja positioi subjektin intentionaaliseksi ja teoistaan vastuulliseksi toimijaksi, patienttiivista käyttämällä tämän vastakohtaksi. Englebretson havainnollistaa prefeksin käyttöä pitkäköhällä suullisella narratiivilla, jonka päähenkilö joutuu maagikon hypnotisoimaksi. Hypnoosin vaikutelmaa pidetään yllä patienttiivisen prefiksin valinnalla. Johtopäätöksenä Englebretson esittää, etteivät semanttisten roolien valintaa ohjaile yksinomaan syntaktiset ja leksikaalis-semanttiset tekijät (esim. tarkoitteen elollisuus) vaan että myös puhujan asennoituminen ja hänen valitsemansa kerronnallinen näkökulma vaikuttavat. Ajatus ei tunnu kovin tuoreelta ainakaan kriittiseen diskurssianalyysiin perehtyneestä (ks. esim. Kress & Hodge 1979; Fairclough 1989; Kalliokoski 1995; Heikkinen 1999). Myös suhde asennoituvaan kielenkäyttöön jää hieman häilyväksi. Onko kaikenlaisten valintojen tekeminen kielenkäyttäjän asennoitumista?

Artikkelikokoelman ensimmäisen puoliskon päättää Joanne Scheibmanin artikkeli ”Subjective and intersubjective uses of generalizations in English conversations”. Tarkastelussa ovat siis amerikkalaisissa arkikeskusteluissa esiintyvät yleistyksiset, tarkemmin määriteltyinä lausumat, jotka sisältävät geneerisen, tiettyyn spesifiin tarkoitteeseen viittaamattoman subjektin (esim. *the prices are so much lower there than here*). Esiintymiä aineistossa oli yhteensä 153 kappaletta.

Kirjotuksensa aluksi Scheibman pohtii arkisten ja tieteellisten yleistysten eroja. Tieteessä yleistykset perustuvat yleensä induktiiviseen päättelyyn, jota edeltää yksittäistapausten analyysi. Arkikeskustelussa tällaista vaatimusta ei tietenkään ole vaan yleistys voi perustua esimerkiksi puhujan uskomuksiin tai asenteisiin. Scheibmanin mukaan arkikeskusteluiden yleistykset ovatkin korostetun subjektiivisia: niillä evaluoidaan, arvotetaan. Intersubjektiiviselta kannalta ne tapaavat lisäksi luoda vaikutelman siitä, että yleistys on puheyhteisössä laajemminkin tunnistettu ja hyväksytty. Scheibmanin keskusteluai- neistossa tämä näkyy siinä, että yleistyk- siä ei juuri kyseenalaisteta vaan päinvas- toin niitä tuetaan samanmielisyyden osoi- tuksin. Yleistys voi olla myös keskustelu- kumppanien yhdessä tuottama.

Seuraavaksi Scheibman kartoittaa ge- neerisiä ja spesifejä asiointiloja kuvaavien lausumien semanttis-kieliopillisia eroja keskustelupuheessa. Spesifejä asi- aintiloja kuvaavat ovat tyypillisesti men- neessä aikamuodossa. Niille ovat omi- naisia materiaaliset, tekemistä ilmaise- vat verbit (esim. *he did a blood test*) sekä ajallis-paikalliset lauseadverbiaalit (*my test was [on] Friday*). Spesifien asiointi- lojen kuvauksia kasaantuu varsinkin nar- ratiiveihin. Geneerisiä asiointiloja ku- vaaville lausumille on sitä vastoin omi- naista preeseensmuotoisuus, predikaa- tin kuvaaman tapahtuman statiivisuus (*people have the information they need*) tai habituaalisuus (*everything breaks on my kitchen floor*) sekä modaalisuus (*you can't constantly be torn*). Subjektitarkoi- teiden kannalta erona on se, että spesifin asiointilan tarkoite on useimmiten yksi- kön kolmannessa persoonassa, kun taas yleistysten subjektitarkoitteille ovat omi- naisia pronominit *you* ja *they*. Scheibma-

nin kiinnostavin havainto on mielestäni se, että keskustelupuheen geneeriset lau- sumat ovat – toisin kuin saattaisi olettaa – yleisempiä kuin spesifit. Harmillisesti Scheibman jättää tämän sivuhuomioksi eikä pohdi, mistä ero saattaisi johtua.

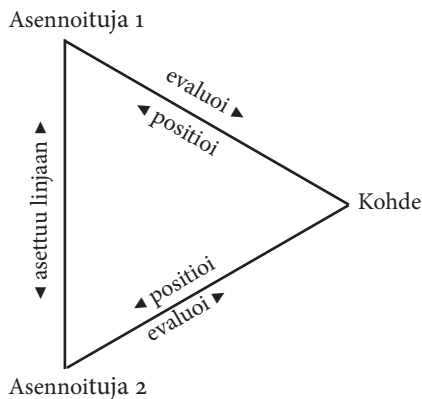
Scheibmanin aineistossa tavanomai- sin yleistävä subjekti on monikon pro- nomini *they* (48 %), jolla ilmaistaan, että puhe on muusta kuin puhujan omasta ryhmästä. Tyypillinen yleistävä käyttö on ulkoryhmän negatiivinen arvottaminen (esim. *they don't give a shit about anything*). Yleinen on myös yksikön prono- mini *you* (20 %), jota käyttämällä puhuja voi yleistää kokemuksensa ja hakea kes- kustelukumppanilta ymmärrystä (esim. *you have to at one point let go vs. I had to let go*). Monikon ensimmäisen persoo- nan avulla luodut yleistykset Scheibman sivuuttaa, koska on tutkinut niitä toisaalla (Scheibman 2002). Lukijaystävällistä olisi silti ollut ainakin suhteuttaa niiden ylei- syys artikkelissa tutkittuihin. Leksikaalisia NP:itä on aineistossa kolmannes. Nämä paitsi yleistävät myös nimeävät kohteensa (*all the teachers were telling me you're too nice*). Scheibmanin olisi toivonut vielä erittelevän yksikkö- ja monikkomuotoi- ten NP:iden merkityspiirteitä ja vuorovai- kutuksellisia eroja, sillä monikkomuotoi- sia esiintyi hänen aineistossaan kaksin- kertaisesti yksikkömuotoisiin nähden.

Asennoitumisen intersubjektiivisuus

Kirjan jälkimmäinen puolisko on omis- tettu keskusteluanalyttiselle ja vuoro- vaikutuslingvistiselle asenteen tutkimuk- selle, jossa kiinnostuksen kohteena on ennen kaikkea se, millä tavoin keskuste- lun osanottajat ottavat asennoituessaan huomioon toistensa asenteita ja raken- tavat asenteita yhteistoimintanaan. Ar-

tikkeliin sarjan aloittaa John Du Bois'n kirjoitus ”The stance triangle”, jossa hän hahmottelee analyysikehikon asennoitumisen tutkimiseen keskusteluista. Asennekolmioksi (*stance triangle*) nimetty kehikko kuvaa asennoitumisen intersub-

jektiiivisena toimintana, jossa on läsnä kolme osapuolta: kaksi asennoitujaa ja heidän yhteinen asennoitumisen kohdeensa, laajasti määriteltynä entiteetti tai propositio. Du Bois visualisoi asetelmaa kaavion 1 osoittamalla tavalla.

Kaavio 1.
DuBois'n asennekolmio (s. 163).

Toiminnan tasolla asennekolmio kuvaa asennoitumisen kolmeksi samanlaiseksi ja toisiinsa kietoutuneeksi teoksi:

- 1) Kohteen evaluoinniksi (arvottavasti tai episteemisesti).
- 2) Asennoitujan (yleensä puhuja itse) positioinniksi. Evaluointi ja positiointi ovat erottamattomat: evaluoimalla puhuja ottaa julkisen asenteellisen position, jonka hyväksyttävyyttä muut keskustelun osanottajat voivat arvioida saman- ja erilinjaisuuden osoituksin.
- 3) Asettumiseksi linjaan (*align*) vastaanottajan asenteen kanssa. Linjaan asettumisella Du Bois tarkoittaa sanan arkikäytöstä (ja keskusteluanalyysin termistä) poiketen sekä eri- että samanlinjaisuuden rakentamista, täydellistä tai osittaista.

Asennoitumiselle on keskustelussa Du Bois'n mukaan ominaista se, että asennoitujat kierrättävät toistensa leksikaalisia elementtejä ja rakentavat lausumansa syntaktisesti paralleelisiksi (esim. A: *I don't know if she'd do it* B: *I don't know if she would either*). Tästä on vuorovaikutuksellisesti muun muassa se etu, että puhujat voivat ilmaista hyvin hienosyistäkin erilinjaisuutta toisiaan kohtaan, esimerkiksi leksikaalisesti (esim. A: *I would love to go* B: *I want to go too*). Toisaalta voi pohtia, onko tällainen lausumien symmetrisyys ja ”resonointi” erityisesti asennoitumistoiminnan ominaisuus vaiko dialogisen kielenkäytön ylipäänsä. Lisäksi hieman suurpiirteiseltä asennekolmiossa vaikuttaa se, että kolmio ei tee eroa aloittavan ja reagoivan vuoron välille, vaikka selvästikin aloittavassa vuorossa (esim. ensimmäisessä kannanotossa) vastaanottajan positioon suhteuttamista on vähemmän

tai ainakin se on implisiittisempää kuin reagoivassa vuorossa. Samoin asennoituvien vuorojen leksikaalis-syntaktinen sidoksisuus on vasta reagoivassa vuorossa luotava piirre.

Du Bois'n jälkeen Oulun hankkeen tutkijat Elise Kärkkäinen ja Mirka Rauniomaa tarkastelevat eräiden asennoitumistoimintaa jäsentävien keinojen käyttöä arkikeskusteluissa. Ensimmäisenä on vuorossa Kärkkäinen, joka tutkii ameri-kanenglannin kiteymää *I guess* artikkelissaan ”The role of *I guess* in conversational stancetaking”. Tämän jälkeen Rauniomaa perehtyy suomen kielen kehysilmausten *minun mielestä* ja *minusta* käyttöön kirjoituksessaan ”Stance markers in spoken Finnish: *Minun mielestä* and *minusta* in assessments”. Tutkittavana ovat myös ilmausten murteelliset variantit (esim. *mun mielestä* ja *miust*). Molemissa artikkeleissa tutkittavia ilmauksia tarkastellaan vuoronrakennuselementteinä, jotka ohjailevat vuoron tai sen osan tulkintaa. Ilmauksia tarkastellaan kolmenlaisista sekventiaalisista asemista: aloittavista ja reagoivista vuoroista sekä moniyksikköisistä vuoroista (lähinnä kerronnasta).

Kärkkäinen luonnehtii tutkimaansa *I guess*-kiteymää asennekehikseksi (*stance frame*), jonka avulla puhuja voi tuoda julki subjektiivista päättelyprosessiaan. Asennoitumistoiminnassa sen tyypillinen tehtävä on kehystää puhujan asenne evidentialiseksi päätelmäksi tai oivallukseksi, jonka hän on juuri tehnyt. Aloittavassa vuorossa *I guess* projisoi edeltävään keskusteluun tai esimerkiksi sen fyysisiin puitteisiin kohdistuvan asennoitumistoiminnan alkamista. Tämä kutsuu myös muita keskustelun osanottajia asennoitumaan. Reagoivassa vuorossa *I guess* ennakoii, että puhuja on jonkin juuri esiin

tulleen seikan vuoksi luopumassa aiemasta, erimielisyyttä herättäneestä näkemksestään. Siten se myös ennakoii puhujan pyrkimystä samanmielisyyteen. Pidemmässä vuoroissa kuten kerronnassa *I guess* enteilee kerronnan päälinjasta poikkeamista ja sitä, että puhuja aikoo esittää asenteellisen sivuhuomautuksen.

Rauniomaa puolestaan luokitkaa tutkimansa ilmaukset *minun mielestä* ja *minusta* asenteen merkitsimiksi (*stance marker*), jotka tuovat julki puhujan subjektiivisuutta merkitsemällä meneillään olevan vuoron mielipiteeksi. Aloitevuorossa ne tyypillisesti jäsentävät keskustelua projisoimalla kannanottoiminnan alkamista eli siirtymää ei-kantaaottavasta keskustelusta kantaaottavaan (esim. A: *Mut silleen et, et nyt, pari kolme kertaa käyään [solariumissa] ennen ku lähetään [etelänmatkalle]* B: *Miust se on kans ihan järkevää*). Myös moniyksikköisen vuoron sisällä ne tyypillisesti ennakoivat puhujan siirtymistä kannanottamiseen (esim. *Viis kymppii maksaa kolme tuntia, ei miust se oo hirveen paha*). Hieman liian kategoriselta tuntuu se Rauniomaan väite, että reagoivassa kannanotossa *minun mielestä* (variantteineen) ennakoisi erimielisyyttä. Kahdenkeskiselle keskustelulle tämä varmasti on ominaista, mutta onko myös monenkeskiselle? Esimerkiksi internetistä löytää helposti seuraavanlaisia keskusteluita, joissa *mun mielestä* on osa samanmielisesti reagoivaa vuoroa.

A: Mitä mieltä asusta?

B: tosi hyvännäkönen yhdistelmä ☺

C: Mun mielestä aika junttimainen kokonaisuus...

→ D: **Mun mielestä** kans...vähän sellainen, että kaapista kaivettu mitä satuu löytyy.

(<http://kaksplus.fi/keskustelu/t1504904,75>)

D:n vuorossa samanmielisyyden merkitystä välittää partikkeli *kans*. Kirjoitettu ja puhuttu dialogi eivät tietysti ole yksi yhteen, mutta esimerkki sopinee sen havainnollistamiseen, että monenkeskisessä kannanottamisessa yhdelle osanottajalle osoitettu samanmielisyyden ei tarkoita välttämättä samanmielisyyttä muiden osanottajien kanssa (vrt. Kangasharju 1998). Monenkeskisessä keskustelussa *mun mielestä* voi siis tähdentää, että puhuja tai kirjoittaja itse asettuu vastaanottajan kanssa samaan linjaan mutta jotkut muut keskustelijat mahdollisesti eivät.

Kolmannessa Oulun hankkeen artikkelissa ”Stancetaking as an interactional activity: Challenging the prior speaker” Tiina Keisanen tarkastelee kahden englannin kielen kysymysrakenteen – liitekysymyksen (*They owe pretty much, don't they?; This isn't from Africa, is it?*) ja kieltomuotoisen vaihtoehtokysymyksen (*Isn't that part of it?*) – käyttöä keskustelun osanottajien välisen erilinjaisuuden rakentamisessa. Tutkittavien kysymysrakenteiden esiintymät ovat niin sanottuja haastavia kysymyksiä, joilla kyseenalaistetaan jokin edeltävän vuoron väite ja siten asetetaan eri linjaan keskustelukumppanin ottaman asenteellisen position (esim. episteemisen) kanssa. Kyseenalaistetuksi voi tulla myös meneillään oleva toiminta kokonaisuudessaan (esim. edeltävän puhujan aloittama menneiden sureminen). Prosodisesti haastavien kysymysten erityispiirre on niiden alusta loppuun jatkuva korkea sävelkorkeus, jolla ilmaistaan ennen kaikkea hämmästyksiä.

Sekventiaalisesta näkökulmasta haastaville kysymyksille on Keisanen mukaan ominaista se, että ne eivät noudata edeltävän vuoron projisoimaa keskustelun kulkua vaan pyrkivät tavalla tai toisella

muuttamaan sitä. Esimerkiksi kannanotton responssina kysymys ei ole odotuksenmukainen seuraava toiminto (toinen kannanotto olisi). Pyrkimys muuttaa keskustelun suuntaa näkyy myös siinä, että haastava kysymys esitetään usein päällekkäispuhuntuana, jonka tarkoituksena on lopettaa vastaanottajalla kesken oleva toiminta. Myös vastaanottajat tapaavat käsitellä haastavia kysymyksiä ongelmallisina: niihin reagoidaan viipeellä, erimielisyyden osoituksin ja selityksin. Keisanen huomiot ovat varsin kiinnostavia, mutta aineiston suppeus herättää pienen epäilyksen tulosten yleistettävyydestä: tutkittavana on ollut vain 21 vaihtoehtokysymystä ja 15 liitekysymystä.

Kokoelman päättää Pentti Haddingtonin artikkeli ”Positioning and alignment as activities of stancetaking in news interviews”. Artikkelissa tarkastellaan sitä, miten englanninkielisten uutishaastattelujen kysymysvuoroissa luodaan haastateltavalle ongelmallinen positio ja millä tavoin haastateltavat – usein poliitikot – tällaisesta positioista vastaavat. Uutishaastattelut ovat kysymisen ja vastaamisen kannalta mielenkiintoinen aineisto, sillä niissä ei esiinny arkikeskusteluille ominaisena pidettyä pyrkimystä muotoilla kysymys vastaajan kannalta mahdollisimman ongelmattomaksi. Potentiaalisia ongelmallisia vastaajan positioita luodaan uutishaastatteluissa muun muassa vaihtoehtokysymysten ja presuppositioiden avulla. Vaihtoehtokysymykset luovat vastaajalle position, jossa on valittava kahden vaihtoehdon väliltä. Tämä voi olla ongelmallista, jos haastateltavan tarkoitus ei ole sitoutua kumpaankaan. Presupposition avulla taas vastaajalta edellytetään tietyn lähtökohdan hyväksymistä, mikä voi luoda haastateltavalle asenteellisesti ei-toivotun position.

Utishaastatteluiden vastausvuoroihin on Haddingtonin mukaan vakiintunut kaksiosainen kielto–myöntö-kuvio, jonka avulla haastateltavat paitsi ilmaisevat kysymyksen ongelmallisuutta myös lopulta vastaavat siihen. Kuvion aloittavassa kielto-osassa haastateltava asennoituu kysymysvuoroon erilinjaisesti hylkäämällä jonkin siihen sisältyvistä propositioneista tai presuppositioista (esim. A: *How do you take out a bin Laden?* B: *Well I don't know about taking him out.*)¹ Näin hän määrittää uudelleen positionsa vastaajana. Tämä mahdollistaa sen, että kuvion jälkimmäisessä, myöntömuotoisessa osassa haastateltavan on mahdollista vastata kysymykseen omista lähtökohdistaan mutta kuitenkin niin, että vastaus on kiinnitetty alkuperäisen kysymyksen asetelmiin (esim. *Well I don't know about taking him out. But I think we have a lot of options.*).

Vastausvuorojen kielto- ja myöntöjaksot ovat Haddingtonin havaintojen mukaan rakenteellisesti hyvin vakioiset: molemmat rakentuvat muotille, jonka alussa on puhujan asennoitumista merkitsevät ensimmäisen persoonan pronomini ja mentaaliverbi (esim. *I don't know; I think*). Kieltomuotoiselle jaksolle on lisäksi ominaista edeltävän kysymysvuoron leksikaalisten ja syntaktisten rakenteiden kierrätys ja symmetrisyys (ks. ed. esimerkkejä), mikä paitsi kiinnittää vastauksen kysymykseen myös ilmaisee vastaajan orientoituvan kysymyksessä hänelle tarjottuun positioon. Haddingtonin mukaan tällaista kielto–myöntö-kuviota ei esiinny juuri lainkaan arkikeskustelujen vastausvuoroissa vaan se on erikoistunut uutishaastattelujen kaltaisiin jul-

¹. Olen jonkin verran yksinkertaistanut litteä raatteja.

kisiin ja institutionaalisiin haastattelutilanteisiin, joissa haastattelijä esittää kysymyksiä yleisöä, ei itseään varten, ja joissa haastateltavan on tapana muotoilla vastauksensa harkiten ja erilaisia yleisön edustajia silmällä pitäen.

Lopuksi

Kaiken kaikkiaan *Stancetaking in discourse* on monipuolinen ja tutkimiseen innoittava teos. Se tuo esiin asenteen ilmaisemisen vuorovaikutuksellisia erityispiirteitä, jotka ovat jääneet aiemmissa, varsinkin kirjoitettuun monologisiin kohdistuneissa tutkimuksissa (esim. Hunston & Thompson 2000) melko vähälle huomiolle.² Erityisen ansiokkaasti kokoelman artikkelien kirjoittajat havainnollistavat mielestäni sitä, kuinka asennoituminen dialogissa ei ole yksinomaan puhetilannetta edeltävien asenteiden ilmaisemista vaan olennaisilta osin myös keskustelun osanottajien yhteistoimintaa, jossa he kutsuvat toisiaan asennoitumaan, asennoituvat toisiinsa nähden ja neuvottelevat yhteisestä asenteesta. Tällaisen toiminnan lopputuloksena voi olla toisen osanottajan myöntyminen toisen kantaan tai keskustelijoiden luoma yhteinen, uusi asenne. Asenteen analysoimiseen dialogista ja varsinkin vuoroja laajemmista kokonaisuuksista Du Bois'n esittelemä asennekolmio vaikuttaa varsinkin käyttökelpoiselta ja asenteiden moninaisuuden huomioon ottaen kyllin joustavaltakin työkalulta.

². Toisaalta Martinin ja Whiten (2005) kehittämässä suhtautumisen teoriassa (*appraisal theory*) on painokkaasti esillä kirjoitetun tekstin vuorovaikutteisuus ja se, kuinka asenteita tavataan asiaproosassakin esittää suhteessa lukijakunnalle oletettuun asenteistoon (ks. myös White 2003 ja Juvonen 2007).

Kokoelman pienenä puutteena pitäisin sitä, että sen artikkeleissa ei nähdä kovin paljon vaivaa asenteen käsitteen määrittelyyn eikä sen problematisointiin – siitäkään huolimatta, että käsitteen alla saatetaan yhdenkin artikkelin sisällä tarkastella varsin monenlaisia ilmiöitä. Tämä luo asenteellisen kielenkäytön tutkimuksesta hieman hajanaisen kuvan. Kirjan loppuun olisi ehkä kannattanut laatia yhteenveto, jossa keskustelutetaan kokoelman artikkeleita ja luodaan ainakin jonkinlainen yleiskuva siitä, millaisia ilmiöitä asenne ja asennoituminen niiden valossa ovat. Lisäksi keskustelunanalyttisesti ja vuorovaikutuslingvivistisesti painottuneen kirjan teoreettis-metodista viitekehystä olisi voinut selkeyttää jättämällä ainakin korpuslingvistinen tutkimus sen ulkopuolelle. Kokonaisuudessaan kuitenkin suosittelen teosta lämpimästi kaikille asennoituvaa kielenkäyttöä tutkiville ja siitä kiinnostuneille.

MIKKO T. VIRTANEN
 etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- BIBER, DOUGLAS – JOHANSSON, STIG – LEECH, GEOFFREY – CONRAD, SUSAN – FINEGAN, EDWARD 1999: *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and power*. London: Longman.
- GOODWIN, CHARLES – GOODWIN, MARJORIE 1992: Assessments and the construction of context. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.), *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon* s. 147–190. Cambridge: Cambridge University Press.
- HADDINGTON, PENTTI 2005: *The intersubjectivity of stancetaking in talk-in-interaction*. Oulu: Oulu University Press.
- HALLIDAY, M. A. K. 1979: Modes of meaning and modes of expression. Types of grammatical structure and their determination by different semantic functions. – D. J. Allerton, E. Carney & D. Holdcroft (toim.), *Function and context in linguistic analysis* s. 57–89. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEIKKINEN, VESA 1999: *Ideologinen merkitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HUNSTON, SUSAN – THOMPSON, GEOFF (toim.) 2000: *Evaluation in text. Authorial stance and the construction of discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- JUVONEN, RIITTA 2007: Suhtautumisen systematiikkaa. [Arvostelu teoksesta Martin & White 2005.] – *Virittäjä* 111 s. 431–435.
- 2010: Evaluoiva *että*-yhdyslause ja retoriset rakenteet suomenkielisessä ylioppilasaineessa. – *Virittäjä* 114 s. 39–70.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Johdanto. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kirjoituksia kielestä ja vallasta julkisessa kielenkäytössä* s. 8–36. Kieli 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KANGASHARJU, HELENA 1998: Alignment in disagreement. Building alliances in multiperson interaction. Painamaton väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2006: Tosi-tv tunteiden näyttämönä. Miten Big Brotherissa riidellään? – *Tiedotustutkimus* 3 s. 71–83.
- KEISANEN, TIINA 2006. *Patterns of stance-taking. Negative yes/no interrogatives and tag questions in American English conversation*. Oulu: Oulu University Press.
- KRESS, GUNTHER – HODGE, ROBERT 1979: *Language as ideology*. London: Routledge & Kegan.
- MARTIN, J. R. – WHITE, P. R. R. 2005: *Language of evaluation. Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan.

- RAUNIOMAA, MIRKA 2008: *Recovery through repetition: Returning to prior talk and taking a stance in American-English and Finnish conversations*. Oulu: Oulu University Press.
- SCHEIBMAN, JOANNE 2002: *Point of view and grammar. Structural patterns of subjectivity in American English conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- WHITE, P. R. R. 2003: Beyond modality and hedging. A dialogic view of the language of intersubjective stance. – *Text* 2–3 s. 259–284.
- WU, RUEY-JUAN REGINA 2004: *Stance in talk: A conversation analysis of Mandarin final particles*. Amsterdam: John Benjamins.

Nimistöntutkimuksen oppikirja Saksasta

Andrea Brendler ja Silvio Brendler (toim): *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. Anlässlich des 70. Geburtstages von Karlheinz Hengst. Lehr- und Handbücher zur Onomastik. Band 1. Hamburg: Baar-Verlag 2004. 1024 s. ISBN 3-935536-70-4.

Saksalaiset nimistöntutkijat Andrea ja Silvio Brendler ovat toimittaneet korkeakoulujen nimistöntutkimuksen oppikirjoiksi kunnianhimoisia teoksia (*Lehr- und Handbücher zur Onomastik. Band 1 ja 2*), joissa juhla-kirjan varjolla on saatu toimitetuksi nimistöopetuksen kannalta yhtenäinen kokonaisuus, joka kuvastaa myös juhlittavan elämäntyötä. Artikkelien kirjoittaminen on ohjeistettu rakenteeltaan yhtenäiseksi niin, että aihetta koskeva keskeisin kirjallisuus on ryhmitelty ensin teemoittain jokaisen artikkelin jälkeen, sitten tekijän mukaisessa aakkosjärjestyksessä teoksen loppuun.

Namenarten und ihre Erforschung käsittelee nimilajien tutkimusta. Volkmar Hellfritzschin kirjoittama johdanto on omistettu Leipzigin yliopiston nimis-

töntutkimuksen professorille Karlheinz Henzille, jonka 40-vuotinen kielitieteellinen elämäntyö painottuu kielikontaktien tutkimiseen, sosio-onomastiikkaan ja aluehistoriaan. Sen jälkeen teos jakaantuu kolmeen osaan, joista kukin muodostaa oman yhtenäisen kokonaisuutensa. Ensimmäisessä osassa Ernst Hansack käsittelee sitä perusluonteista ja jatkuvasti pohdittavana olevaa kysymystä, mikä erisnimi oikein on. Se, että erisnimi yksilöi kohteen, mutta appellatiivi luokittelee, on useimmiten riidatonta, mutta nimen sisällöstä, merkityksestä ja viittaus-suhteesta on keskusteltu paljonkin.

Hansack luo tiiviin katsauksen tähän problematiikkaan filosofi John Stuart Millin teoksesta *A system of Logic* (1843) lähtien (”nimellä ei ole mitään merkitystä”) anglisti Otto Jespersenin (1860 – 1943) käsitykseen (”nimellä on loputtomasti merkityksiä”). Sen jälkeen hän esittelee nuoremmat nimiteoriat 1900-luvun jälkipuoliskon esikognitiivisista kirjoittajista (Kripke 1980, Donnellan 1972, 1974) nimikäsitteen kognitiivisiin tulkintoihin, joiden edustajiin hän on itsekin lukeutu-